

O‘ZBEKISTONNING SHANXAY HAMKORLIK TASHKILOTIDAGI MINTAQAVIY VOSITACHILIK RO‘LI VA AHAMIYATI

Feruza Nazarova

Toshkent davlat sharqshunoslik
universiteti tayanch doktoranti

[Feruz8620@icloud.com](mailto:Feruza8620@icloud.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3290-7526>

Tel: +998935465533

Ilmiy rahbar: **Etibor Sultonova**

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Professori, siyosiy fanlar doktori

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Shanxay hamkorlik tashkilotining faoliyati uni tashkil etishning institutsional huquqiy asoslari hamda tashkilot doirasida O‘zbekiston ishtiroki, tashabbuslari va undan kutilayotgan istiqbollari masalalari tahlil etilgan.

ShHTni ilmiy tadqiq etish va uning kelajakdagi bashoratini tahmin qilish bugungi shiddat bilan o‘zgarib borayotgan zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. A‘zolari soning ortishi tufayli tashkilot geosiyosiy xaritasining kengayib borishi, hamda iqtisodiy salohiyatning yuksak darajada ko‘tarilishi kabi omillar ShHT dagi rivojlanayotgan davlatlar uchun keng imkoniyatlar ochadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda to‘laqonli a‘zo hisoblangan O‘zbekiston bunday imkoniyatlardan unumli foydalanish uchun ko‘plab tashabbuslarni ilgari surmoqda va imkoniyatlarni qo‘lga kiritmoqda.

Tabiiyki hamkorlining keyingi istiqbollari shunday tashabbus va takliflarning samaradorligiga bog‘liq sanaladi. Biz tahlil davomida O‘zbekistonning tashkilotdagi ishtiroki, undan ko‘zlangan iqtisodiy maqsadlar va geosiyosiy strategiyalari haqida baxs yuritgimiz.

Kalit so‘zlar: *ShHT, Sindao sammiti, geosiyat, strategiya, bir makon bir yo‘l, yashil kamar, Afg‘oniston, Eron, Hindiston, Pokiston, O‘zbekiston, Sharq-G‘arb, Shimol-janub, geografik o‘q, transport-logistika.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется деятельность Шанхайской организации сотрудничества, институционально-правовая основа ее организации, участие Узбекистана в организации, ее инициативы и ожидаемые от нее перспективы.

Научные исследования ШОС и прогнозирование ее будущего приобретают актуальное значение в современной быстро меняющейся системе международных отношений. Такие факторы, как расширение геополитической карты организации за счет увеличения числа членов, а также высокий уровень экономического потенциала открывают широкие возможности для развивающихся стран ШОС. С этой точки зрения Узбекистан, считающийся полноправным членом, продвигает множество инициатив и получает возможности эффективно использовать такие возможности.

Естественно, от эффективности подобных инициатив и предложений зависят дальнейшие перспективы партнёра. В ходе анализа мы обсудили участие Узбекистана в организации, его экономические цели и геополитические стратегии.

Ключевые слова: ШОС, саммит в Циндао, геополитика, стратегия, единое пространство, один путь, зеленый пояс, Афганистан, Иран, Индия, Пакистан, Узбекистан, Восток-Запад, Север-Юг, географический транспорт и логистика.

ABSTRACT

Analyzes the activities of the Shanghai Cooperation Organization, the institutional legal basis of its organization, the participation of Uzbekistan in the framework of the organization , its initiatives, and the prospects expected from it.

Scientific research of the SCO and prediction of its future are gaining urgent importance in today's rapidly changing system of international relations . Factors such as expansion of the organization's geopolitical map due to the increase in the number of members , as well as a high level of economic potential, open wide opportunities for the developing countries of the SCO. From this point of view, Uzbekistan, which is considered a full member, is promoting many initiatives and gaining opportunities to make the most of such opportunities.

depend on the effectiveness of such initiatives and proposals . During the analysis, we discuss Uzbekistan's participation in the organization, its economic goals and geopolitical strategies .

Key words : SCO, Qingdao Summit, geopolitics, strategy, one space, one road, green belt, Afghanistan, Iran, India, Pakistan, Uzbekistan, East-West, North-South, geographical o Transport and logistics.

KIRISH

O‘zbekiston ShHTning ta’ sischi davlatlaridan biri sifatida barcha ishtirokchi davlatlarning hayotiy manfaatlariga javob beradigan istiqbolli yo‘nalishlarda amaliy hamkorlikni oshirish orqali o‘z salohiyatini to‘liq ochib berishdan manfaatdor.

O‘zbekistonning ushbu tashkilotga qo‘shilishiga o‘sha vaqtdagi Afg‘oniston bilan chegaradosh hududda davom etayotgan fuqarolar urushi, Tojikistondagi notinch vaziyat, deyarli barcha mamlakatlarni qamrab olgan turli terroristik guruhlarining qo‘poruvchilik faoliyati hududining kengayishi asosiy sabab bo‘ldi. Qolaversa, Respublikaning o‘z iqtisodiyotini rivojlantirish maqsadida Markaziy Osiyo davlatlari, shuningdek, Yevroosiyo qit‘asida to‘laqonli savdo-iqtisodiy munosabatlarni kengaytirish va rivojlantirish istagi bunga asosiy motiv vazifasini bajarib berdi. Bugungi kunga kelib, ShHT doirasidagi sarmoya, turizm va savdo-iqtisodiy hamkorlik O‘zbekiston iqtisodiyoti rivojiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda¹.

2016-yil dekabr oyida Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylanishi bilan mamlakat tashqi siyosatida tub o‘zgarishlar ro‘y berdi. Avvalo, o‘zbek diplomatiyasining Markaziy Osiyo yo‘nalishi ijobiy harakterdagi o‘zgarishlarga uchradi.

Prezident Sh.M.Mirziyoyev Markaziy Osiyoni O‘zbekiston tashqi siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilab berdi. Barqarorlik, hamkorlik, yaxshi qo‘shnichilikni mustahkamlash va qo‘shni davlatlar bilan mavjud kelishmovchiliklarni ijobiy hal etish Toshkentning yangi mintaqaviy yo‘nalishining asosiy maqsadlariga aylandi².

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O‘zbekiston tashqi siyosatidagi o‘zgarishlar uning ko‘p tomonlama diplomatiyasida namoyon bo‘lmoqda. Keyingi yillarda Toshkent xalqaro va mintaqaviy tuzilmalardagi ishtirokini sezilarli darajada kuchaytirdi. Shubhasiz, bu tendensiya ShHTga ham tegishli. Bu borada Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020-yil yanvar oyida O‘zbekiston parlamentiga Murojaatnomasida quyidagicha ta‘kidlab o‘tdi “..... Shanxay hamkorlik tashkiloti bilan munosabatlarni rivojlantirish O‘zbekiston tashqi siyosatining muhim yo‘nalishi bo‘lib qoladi³.

Toshkentning so‘nggi yillardagi Tashkilot doirasidagi faoliyatini tahlil qiladigan bo‘lsak, quyidagi yangi hususiyatlarni ajratib ko‘rsatishimiz mumkin.

Birinchidan, O‘zbekiston uchun ShHT, birinchi navbatda, Markaziy Osiyoda barqarorlik va keng hamkorlikni ta‘minlashda muhim ko‘p tomonlama platforma bo‘lib qolishi kerak. Toshkent 2017-yilda Hindiston va Pokiston hisobidan Tashkilot

¹ В.Дергачев Битва за Евразию. Тектоническая геополитическая трансформация // Вестник аналитики. 2014. № 1.-С.25-28.

² *Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на международной конференции «Центральная Азия: одно прошлое и общее будущее, сотрудничество ради устойчивого развития и взаимного процветания» в Самарканде* // <http://uza.uz/ru/politics/vystuplenie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziye-10-11-2017>

³ Учиться работать в новых условиях. Интервью министра иностранных дел Республики Узбекистан Абдулазиза Камилова главному редактору газет «Янги Узбекистон» и «Правда Востока». №221. 2020. -С.3.

kengayganiga qaramay, Markaziy Osiyo ShHTning “geografik o‘qi” bo‘lib qolishi kerakligiga ishonch bildiradi⁴.

Shuningdek, O‘zbekistonning mintaqaviy e’tiborni yaqqol AIRning mintaqaviy jarayonlarga faolroq ishtirok etishi sharoitida ShHTning Afg‘oniston masalasiga e’tiborini kuchaytirish istagida ham ko‘rish mumkin⁵. Ya’ni, pragmatik tashqi siyosatidagi “mintaqaviylik” uning yangilangan “ShHT kursi”da yaqqol ifodalangan.

Ikkinchidan, Toshkentning ShHTga nisbatan yondashuvlarida konstruktivizm sezilarli darajada kuchaygan. Shubhasiz, mamlakat ilgari o‘zini uzoqlashtirgan tematik sohalarga o‘zgarish. Shu tariqa, so‘nggi paytlarda respublika vakillari ShHTning qo‘shma aksilterror va harbiy mashg‘ulotlarida to‘liq ishtirok etmoqda. Xususan, 2007-yil 27-iyunda O‘zbekiston 2008-yil 28-avgustdagi “Shanxay hamkorlik tashkilotiga a’zo davlatlarning terrorizmga qarshi qo‘shma o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish va o‘tkazish tartibi to‘g‘risida”gi bitimga hamda “Shanxay hamkorlik tashkilotiga a’zo davlatlarning qo‘shma harbiy mashg‘ulotlarini o‘tkazish to‘g‘risida”gi bitimga qo‘shildi.

Uchinchidan, tashabbuskorlik va pragmatizm O‘zbekistonning ko‘p tomonlama, jumladan, ShHT doirasidagi diplomatiyasining yorqin elementlariga aylanib bormoqda. Mamlakatimizning milliy manfaatlariga javob beradigan ko‘p tomonlama hamkorlikni kengaytirish bo‘yicha Toshkent tomonidan ilgari surilgan takliflar mintaqada barqarorlik va hamkorlikni mustahkamlashning ustuvor yo‘nalishlariga hamohangdir.

O‘zbekiston so‘nggi yillarda ShHT doirasida yangi hamkorlik platformalarini, jumladan Toshkentdagi ShHT Jamoat diplomatiyasi markazini, temir yo‘l ma’muriyatlari rahbarlarining uchrashuvi mexanizmini, Samarqanddagi “Ipak yo‘li” xalqaro turizm institutini va boshqalarni ishga tushirish tashabbusi bilan chiqdi. .

Umumiy hisobda so‘nggi olti yil davomida O‘zbekiston tomoni 40 dan ortiq tashabbusni ilgari surdi. Bu juda jiddiy va muhim ko‘rsatkich.

To‘rtinchidan, O‘zbekiston Tashkilot rivojlanishidagi ko‘plab yutuqlarni e’tirof etib, o‘z ixtiyoridagi ko‘p tomonlama hamkorlikning ulkan salohiyatidan samarali foydalanish tarafdori.

O‘zbekiston uchun o‘zaro manfaatli hamkorlikda kelajakda Afg‘oniston orqali ham o‘tadigan va Markaziy Osiyo va Xitoy va Eron va Pokiston bilan bog‘lay oladigan transafg‘on temir yo‘li qurilishi katta qiziqish uyg‘otadi. Ikki yil avval taqdim etilgan ShHTga a’zo davlatlar temir yo‘l ma’muriyatlarining temir yo‘l

⁴ Из выступления Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева на Астанинском саммите ШОС 9 июня 2017 г. // Архив МИД Республики Узбекистан.

⁵ Б.Э.Турсунов Стратегические приоритеты в ШОС: взгляд из Узбекистана // www.isrs.uz/ru/maqolalar/strategiceskie-prioritety-sos-vzglad-iz-uzbekistana

transporti sohasidagi o‘zaro hamkorligi konsepsiyasi savdo-iqtisodiy aloqalar sohasida muhim o‘rin tutadi. E‘tiborlisi, mazkur hujjat O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan tayyorlangan. Hujjat tashkilot hududida mavjud temir yo‘l liniyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish va yangilarini qurish, o‘zaro va tranzit yuk tashish hajmini yanada oshirishni ta‘minlaydi⁶.

Shu munosabat bilan “O‘zbekiston-Qirg‘iziston-Xitoy” temir yo‘li kelajakda “Sharq-G‘arb” loyihasi doirasida mintaqaviy transport tarmog‘ining muhim bo‘g‘iniga aylanishi ko‘zda tutilgan. “Shimol-Janub” loyihasi Markaziy Osiyoning barcha geografik jihatdan yopiq mamlakatlariga Yevropa, Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyo, Yaqin Sharq va O‘rtayer dengizi portlariga chiqish imkonini beradi. Mutaxassislarning fikricha, yiliga kamida 5 million tonna yuk tashish uni qurish xarajatlarini to‘liq qoplashi mumkin⁷.

Ammo ShHTning barqaror va izchil rivojlanishi, afsuski, dunyoda tobora kuchayib borayotgan ziddiyatlar, tahdidlar va tahlikalar sharoitida ro‘y bermoqda. Shu bois Toshkent hozirdanoq ShHT rivojining eng muhim mavzusi – uning makonida xavfsizlik va barqarorlikni ta‘minlashni amalga oshirishga hozirlik ko‘rmoqda. Tashkilot faoliyatida ushbu yo‘nalish alohida ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, ShHT Nizomida birgalikda mudofaa bo‘yicha hech qanday majburiyat yo‘qligini alohida ta‘kidlash lozim. Tashkilot harbiy blokning atributlariga mutlaqo ega emas va shunga ko‘ra, uning tashkiliy tuzilmasida mudofaa sohasida qo‘mondonlik yoki muvofiqlashtiruvchi tuzilmalar mavjud emas. Bu yerda asosiy narsa uning ishtirokchilarining jamlangan siyosiy irodasi, unda raislik qiluvchi davlatning ShHTga a‘zo davlatlarning e‘tiborini bugungi kunda eng dolzarb bo‘lgan narsaga qaratish qobiliyatidir.

Toshkent buni uddalay olishini isbotladi, o‘zbek diplomatiyasining Afg‘oniston yo‘nalishidagi muvaffaqiyatlariga e‘tiobr qaratish buning yaqqol isbotidir. Shavkat Mirziyoyev xalqaro maydonda birinchilardan bo‘lib “Afg‘onistonda tinchlik o‘rnatish afg‘on jamiyatining xalqaro qo‘llab-quvvatlovdagi bunyodkorlik faoliyati orqali mumkin” formulasini ilgari surgan. Toshkent esa birinchilardan bo‘lib urushayotgan tomonlarga jiddiy qo‘shma iqtisodiy, madaniy loyihalarni taklif qildi.

Kobulda hukumat o‘zgarishi, davlatda yangi hokimiyat shakllantirishning og‘ir jarayonini boshdan kechirmoqda, hali ko‘p narsa hal etilmagan, vaziyat og‘ir, lekin O‘zbekistonning iqtisodiy takliflariga qiziqish hech qayerda yo‘qolgani yo‘q. Kobul yaqinda ta‘kidlaganidek, *birinchidan*, O‘zbekiston Surxonidan Afg‘onistonning Puli-

⁶ Н.А.Васильева, В.А.Шамахов ШОС в новой геополитической архитектуре Большой Евразии // Государственная служба. 2015. № 6 (96). С 21-28.

⁷ А.Лукин, А.Мочульский Шанхайская организация сотрудничества: структурное оформление и перспективы развития // Аналит. записки. 2005. Вып. 2 (4)-С.85-87.

Xumrigacha bo‘lgan elektr tarmog‘i qurilishidan manfaatdor. Ma’lumki, Afg‘oniston, Turkmaniston va Tojikistonning asosiy ishlab chiqarishi O‘zbekistondan elektr energiyasi yetkazib berishga bog‘liq. Shu nuqtai nazardan olib qaralsa Surxon-Puli-Xumri elektr uzatish liniyasi loyihasi O‘zbekiston tomoni uchun foydali ekanligi aniq. Uzunligi ikki yuz kilometr, qiymati qariyb 110 million dollar bo‘lgan liniya O‘zbekistondan elektr energiyasi eksportini 70 foizga oshirishni ko‘zda tutadi. *Ikkinchidan*, Toshkentdan O‘zbekiston bilan chegaradosh Termiz shahriga olib boruvchi temir yo‘lining davom etishi magistral yo‘l Afg‘oniston Mozori Sharif va Kobul orqali Pokiston Peshovariga qadar uzaytirilishi rejalashtirilgan. Bunday temir yo‘lining paydo bo‘lishi Markaziy Osiyo davlatlarining Pokiston va Hind okeanlariga chiqishini anglatadi. Ushbu strategik loyiha Toshkent tomonidan Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi mintaqalararo o‘zaro bog‘liqlikni mustahkamlash bo‘yicha o‘z konsepsiyasining asosiy elementi sifatida qaraladi.

Agar bu loyihalarga Xitoy va ShHTning boshqa a‘zolari Afg‘onistonga nima taklif qilishini qo‘shsak, yaqin kelajakda Markaziy Osiyodagi asosiy muammo va xavfsizlikka tahdid to‘liq bartaraf etilmasa, jiddiy ravishda kamayishi ayon bo‘ladi.

Xususan, ichki savdo orqali, uning ahamiyatiga Toshkent alohida e‘tibor qaratdi. Savdo to‘siqlarini bartaraf etish, texnik reglamentlarni yaqinlashtirish, bojxona tartib-taomillarini raqamlashtirish, ShHT sanoat hamkorligi dasturini qabul qilish, transport aloqasini rivojlantirish – bularning barchasi tranzit salohiyatidan to‘liq foydalanish va hamkorlik samaradorligini oshirish imkonini beradi. Sharq va G‘arb hamda Shimol va Janub transport koridorlari tizimi. Bu hozirgi geoiqtisodiy sharoitda strategik xususiyat kasb etadi.

O‘zbekistonning ShHTdagi ishtirokini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarni chiqarishimiz mumkin. Respublika ShHTga a‘zo bo‘lgan holda, ushbu tashkilot va uning a‘zolarining imkoniyatlaridan foydalanib, nizoli nuqtalardan kelib chiqadigan turli tahdidlar, terrorizm, diniy ekstremizm va separatizmga qarshi kurashmoqda. Shanxay hamkorlik tashkiloti O‘zbekiston ishtirokida Afg‘oniston muammosini o‘z diqqat markazida ushlab, uni hal qilishning mumkin bo‘lgan yo‘llarini izlashga harakat qilmoqda.

Transport infratuzilmasini rivojlantirish, turli transport turlarini bog‘lovchi logistika markazlarini qurish, mavjud tarmoqlar va yo‘l inshootlarini modernizatsiya qilish, transport sohasidagi standartlarni, shuningdek, fitosanitariya qoidalarini uyg‘unlashtirish va unifikatsiyalash jarayonlarini jadallashtirish ShHTga a‘zo davlatlar diqqatini jamlashi kerak bo‘lgan sohalardir. Tajriba va texnologiyalar almashinuvi platformasini yaratish hamda shaharlarda atrof-muhitni yaxshilashni

nazarda tutuvchi ShHTga a'zo davlatlar shaharlarining ekologik farovonligini rivojlantirish dasturi ushbu loyihaga muhim qo'shimcha bo'ldi⁸.

Yangi maslahat-ekspert mexanizmi – ShHT Iqtisodiy tahlil markazlari konsorsiumining asosiy maqsad va vazifalarini belgilash uchun hukumat rahbarlari uning Nizomini tasdiqlashni rejalashtirmoqda. Konsorsium ShHT mamlakatlari ilmiy-tadqiqot muassasalari va tahliliy markazlari o'rtasida iqtisodiy masalalar bo'yicha o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish bilan shug'ullanadi. ShHT sammitlarida a'zo davlatlar rahbarlari tomonidan ilgari surilgan tashabbus va g'oyalar tashkilotga a'zo mamlakatlarning ko'p tomonlama hamkorligini rag'batlantirishga qaratilgan bo'lib, o'sib borayotgan dinamika va hamkorlikning yangi yo'nalishlarini ochish yoki hamkorlikning mavjud mexanizmlarini takomillashtirish ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi.

ShHTning Bishkek sammiti chog'ida boshqa davlat rahbarlari qatori O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ham bir qator tegishli tashabbuslarni ilgari surdi, ularning ba'zilar quyidagi loyihalarni ishlab chiqish va qabul qilishni nazarda tutadi:

ShHTga a'zo davlatlarning o'zaro bog'liqlik, samarali iqtisodiy va transport yo'laklarini rivojlantirish bo'yicha hamkorlik strategiyalari;

- ShHTga a'zo davlatlarning “aqli” qishloq xo'jaligi va agroinnovatsiyalarni joriy etish sohasidagi o'zaro hamkorligi konsepsiyasi;

- tashkilot mamlakatlarida zamonaviy resurslarni tejoychi va ekologik toza texnologiyalarni keng joriy etish maqsadida ShHTning Yashil kamar dasturi;

- ShHTga a'zo davlatlarning kiberxavfsizlikni ta'minlash masalalari bo'yicha o'zaro hamkorligi dasturlari.

Bundan tashqari, Sh.Mirziyoyev Samitda quyidagilarni taklif qildi: ShHTga a'zo mamlakatlarning axborot texnologiyalarini rivojlantirishga mas'ul bo'lgan departamentlari rahbarlarining muntazam uchrashuvlari mexanizmini ishga tushirish; 2022-yilda Samarqand shahrida birinchi shunday forumni tashkil etish taklifi bilan ShHTga raislik qiluvchi davlat hududida har yili Iqtisodiy forumni o'tkazish amaliyotini yo'lga qo'yish; ShHT doirasida har yili ShHTga raislik qiluvchi a'zo davlat shaharlaridan birini “SHHTning turistik va madaniy poytaxti” deb e'lon qilish amaliyotini joriy etish⁹ kabi takliflar ilgari surildi.

⁸ В. Дергачев Битва за Евразию. Тектоническая геополитическая трансформация // Вестник аналитики. 2014. № 1.-С.56.

⁹ Стратегия развития Шанхайской организации сотрудничества до 2025 года. -[Электронный ресурс]. - Режимдоступа: <http://scorussia.ru/>.

Bu tashabbuslarning barchasi ko‘p qirrali savdo-iqtisodiy aloqalarni yanada rivojlantirish maqsadida ilgari surilgan va tashkilot makonida ko‘p tomonlama hamkorlik ufqlarini kengaytirishning dolzarb muammolarini hal etishga qaratilgan.

Ma‘lumki, ayni paytda O‘zbekiston rahbari tomonidan bildirilgan tashabbuslarni amaliyotga tatbiq etish maqsadida respublikaning tegishli vazirlik va idoralarida ekspert guruhlari tashkil etilgan va ular faol ish olib bormoqda, ular tegishli chora-tadbirlar nazarda tutuvchi aniq dasturiy hujjatlarni tayyorlaydilar. Rasmiy Pekinning “Bir kamar, bir yo‘l” keng ko‘lamli tashabbusini amalga oshirish sharoitida transport kommunikatsiyalari sohasidagi o‘zaro hamkorlik yanada kuchaymoqda, bu tashabbus uch qit‘a davlatlarining sa’y-harakatlarini birlashtirishga qaratilgan. “Bir kamar, bir yo‘l” tashabbusini ShHT davlatlarining milliy iqtisodiy rivojlanish strategiyalari bilan birlashtirish dengiz portlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri chiqish va mintaqani Sharqdan G‘arbga va Shimoldan Janubga yo‘l chorrahasiga aylantirish uchun keng imkoniyatlar ochadi¹⁰.

2017-yilda boshlangan O‘zbekistonning yangi taraqqiyotining yangi bosqichi ham ShHT doirasidagi madaniy aloqalarning rivojlanishiga, uning tashkilotchiligining o‘ssishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi¹¹. Buning huquqiy asosi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekistonda Shanxay hamkorlik tashkilotining Xalq diplomatiyasi markazini tashkil etishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni markazning vazifalari va faoliyati yo‘nalishlarini belgilab berdi. Jumladan, ular orasida madaniy hamkorlik masalalari belgilab qo‘yilgan¹².

Prezident Shavkat Mirziyoyev 13-iyun kuni Qirg‘iziston poytaxti Bishkek shahrida bo‘lib o‘tgan Shanxay hamkorlik tashkiloti Davlat rahbarlari kengashining o‘n to‘qqizinchi majlisidagi nutqida “ShHTni rivojlantirish konsepsiyasini” ishlab chiqish g‘oyasini ilgari surdi. ShHT doirasidagi o‘zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishning birinchi mezoni Prezident Sh.M.Mirziyoyev – iqtisodiyot, ikkinchisi – ekologiya, uchinchisi – axborot sohasi, to‘rtinchisi – gumanitar hamkorlik va nihoyat, beshinchisi – xavfsizlik.

Ma‘lumki, jahon miqyosida turizm sohasi ham madaniy hayot va ushbu sohaning ajralmas qismi hisoblanadi. O‘zbekiston Prezidenti tomonidan ilgari surilgan yana bir muhim konseptual tashabbus ShHT doirasidagi gumanitar

¹⁰ Официальный сайт Шанхайской организации сотрудничества. -[Электронный ресурс]. -Режимдоступа: <http://www.sectsc.org/RU/brief.asp>

¹¹ Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на заседании Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества // Национальное информационное агентство Узбекистана

¹² О мерах по государственной поддержке создания Центра народной дипломатии Шанхайской организации сотрудничества в Узбекистане» // <https://lex.uz/ru/docs/3795312>

hamkorlik masalasi bo‘ldi. Bu turizm va madaniyat sohasida turli dasturlarni amalga oshirish, shuningdek, “xalq diplomatiyasi” imkoniyatlaridan kengroq foydalanishdir.

O‘zbekiston Prezidenti yana bir yaxshi an’anani yo‘lga qo‘yishni taklif qildi. Bu har yili Tashkilotga raislik qilayotgan mamlakat shaharlaridan birini “ShHTning turizm va madaniyat poytaxti” deb e’lon qilish tashabbusidir. Prezident ta’kidlaganidek, “ShHTga a’zo davlatlar shahar va tumanlarining tarixiy-madaniy merosini ommalashtirish, ularning sayyohlik salohiyatini to‘liq namoyon etish muhim”¹³.

Bu O‘zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoyevning a’zo mamlakatlar o‘rtasidagi munosabatlarning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylangan madaniy hamkorlik bo‘yicha tashabbuslarini boshlab berdi. Chunki bu bepoyon mintaqada turli madaniyat va san’atga ega bo‘lgan xalqlar va xalqlar o‘rtasidagi munosabatlar, ayniqsa, turizm sohasida chuqurlashib borayotgani bu mamlakatlarning rivojlanishiga zamin yaratmoqda.

Xullas, tarixan qisqa vaqt ichida ShHTga a’zo davlatlar o‘rtasida madaniy hamkorlikning tashkiliy-huquqiy asoslari yaratildi. Ular asosida ShHT doirasidagi madaniy aloqalar epizodik voqealardan hamkorlikning an’anaviy va ajralmas qismiga aylandi.

Sh.M.Mirzeev Dushanbening 20 yilligiga bag‘ishlangan sammitda quyidagi istiqbolli tashabbuslarni ilgari surdi:

- ShHT salohiyati va nufuzini yanada mustahkamlash borasidagi sa’y-harakatlarni davom ettirish. Uzoq muddatli yaxshi qo‘shnichilik, do‘stlik va hamkorlik to‘g‘risidagi shartnomani kelgusi besh yilga amalga oshirish bo‘yicha Kompleks dasturni tayyorlash.

- ShHTning mintaqalararo savdosini rivojlantirish bo‘yicha Qo‘shma harakatlar rejasini ishlab chiqish. Uning so‘zlariga ko‘ra, savdo to‘siqlarini bartaraf etish, texnik reglamentlarni yaqinlashtirish, bojxona tartib-taomillarini raqamlashtirish, shuningdek, bozorlarga o‘zaro kirishni osonlashtirish bo‘yicha qo‘shma chora-tadbirlarni kiritish zarur.

- ShHT sanoat kooperatsiyasi dasturining qabul qilinishi.

Bu tashabbusda mamlakatlarimizda Sanoat kooperatsiyasi markazlarining tashkil etilishi uni amalga oshirishning amaliy mexanizmiga aylanadi.

– Kelgusi yili O‘zbekistonda Iqtisodiy forum va Shanxay hamkorlik tashkilotiga a’zo davlatlar sanoat innovatsiyalari haftaligini o‘tkazish.

¹³ Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на заседании совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества // Национальное информационное агентство Узбекистана // <https://uza.uz/ru/posts/vystuukghuplenie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziye-14-06-2019> (г. Бишкек, Кыргызская Республика, 14 июня 2019 года)

- ShHTning transport aloqalarini rivojlantirish strategiyasini qabul qilish, bu mamlakatlarning tranzit salohiyatidan to‘liq foydalanish, Sharq-G‘arb va Shimol-Janub yo‘laklari tizimining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

- ShHT makonida infratuzilmani rivojlantirishning uzoq muddatli dasturini birgalikda tayyorlash tashabbusi, u energetika, kommunikatsiyalar, “yashil” rivojlanish sohaslarida transchegaraviy loyihalarni o‘z ichiga oladi.

- qashshoqlikni kamaytirish va oziq-ovqat xavfsizligi masalalari. Ushbu sohalarda vazirlarning muntazam uchrashuvlari va ekspert maslahatlari mexanizmini ishga tushirish.

- xavfsizlikka tahdid va tahdidlarga qarshi kurashish mexanizmlarini takomillashtirish, shu jumladan ShHT MATT salohiyatidan to‘liq foydalanish to‘g‘risidagi Qarorni amaliy amalga oshirish bilan ShHT hududida tinchlik va barqarorlikni ta‘minlash bo‘yicha sa‘y-harakatlarni faollashtirish. Uning so‘zlariga ko‘ra, mazkur hujjatda o‘z aksini topgan tashabbuslar terrorizm, narkotrafik va uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash, shuningdek, kiberxavfsizlik sohasida hamkorlikni mustahkamlaydi.

– Mamlakatlarimiz ichki ishlar va jamoat xavfsizligi vazirlari yig‘ilishining qayta tiklanishi.

- kibermakondagi zamonaviy tahdid va tahdidlarga munosib javob berish bo‘yicha kelishilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkonini beradigan axborot xavfsizligi sohasida ShHT Ekspertlar forumini tashkil etish.

- ShHTning yaxshi niyat elchisi institutini tashkil etish. Ushbu tashabbus ShHTga a‘zo davlatlar hududlari o‘rtasida ko‘p qirrali hamkorlikni rivojlantirish, hamkorlikda madaniy, ilmiy, ta‘lim, sport va boshqa tadbirlarni o‘tkazishni jadallashtiradi.

– Mamlakatlarimiz o‘rtasida turizm sohasida hamkorlik to‘g‘risida hukumatlararo bitimni tayyorlash.

- yuqumli kasalliklarning oldini olish va davolash, COVID-dan keyingi rehabilitatsiya, emlash sertifikatlarini o‘zaro tan olish bo‘yicha hamkorlik bo‘yicha “Yo‘l xaritasi”ni qabul qilish.

O‘zbekiston rais sifatida ShHT doirasidagi hamkorlik loyihalariga kuzatuvchilar va muloqot bo‘yicha hamkorlarni faol jalb etish niyatida. Sh.M.Mirziyoyev Eron Islom Respublikasini ShHTga a‘zolikka qabul qilish tartibini boshlash, Saudiya Arabistoni Podshohligi, Misr Arab Respublikasi va Qatar Davlatiga muloqot

maqomini berish bo'yicha bugun qabul qilingan qarorlarni olqishlashimizni ta'kidladi. hamkorlar¹⁴.

Shanxay G8 faoliyatini yangi mazmun bilan to'ldirish, uning kun tartibini mintaqalararo transport-tranzit yo'laklarini yaratish, innovatsion va raqamli rivojlanish, iqtisodiy o'sishning yangi nuqtalarini izlash, hamkorlikni mustahkamlash kabi istiqbolli yo'nalishlar orqali kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy davr ilm-fan, madaniyat va ta'limni rivojlantirish bilan bog'liq masalalarni asosiy o'rinlardan biriga qo'yimoqda. ShHTda chuqur ilmiy asoslangan tamoyillar asosida "birlikda farovonlik" formulasi bo'yicha o'z makonida yangi gumanitar muhitni shakllantirishda zamonaviy xalqaro yetakchiga aylanish uchun barcha imkoniyatlar mavjud.

Bir narsani tushunish kerak – Toshkent shunchaki g'oyalarni tashlab ketayotgani yo'q. Bu juda oddiy, har kimdan so'rang - hamma "barcha yaxshilik uchun barcha yomonlikka qarshi" tamoyiliga ovoz beradi. O'zbekiston o'zining har bir taklifini batafsil bayon qiladi: biz buni qilishimiz kerak – biz buni mahsulot sifatida olamiz. O'zbek diplomatiyasi nihoyatda o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, u o'zining afzalliklarini hammaga tushuntirib beradi, shu bois u bizning beqaror zamonimizda tobora ommalashib, talabga aylanib bormoqda. O'zbekiston ShHTning amaliy ahamiyati va xalqaro nufuzini oshirish maqsadida yangi kun tartibini shakllantirishga o'zining konstruktiv hissasini qo'shishdan manfaatdor va tayyor¹⁵.

Samarqand sammitti yakunida imzolangan hujjatlar:

- Eronning ShHT ga a'zo davlat maqomini olish uchun majburiyatlari to'g'risidagi memorandum.

- ShHTga a'zo davlatlar hukumatlari o'rtasida turizm sohasidagi hamkorlik to'g'risida bitim.

- ShHT mamlakatlarini infratuzilmaviy rivojlantirish dasturi.

- Raqamli savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha ShHT dasturi.

- ShHT va Arab davlatlari ligasi kotibiyatlari o'rtasida memorandum.

- ShHT kotibiyati va Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha BMT(YUNESCO) o'rtasida o'zaro anglashuv to'g'risida memorandum va boshqa hujjatlar imzolandi.

Yuqoridagi tahlillardan shularni xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, O'zbekistonning so'nggi besh yildagi yangi tashqi siyosat strategiyasi ShHT faoliyatida yaqqol namoyon bo'lmoqda. Tashkilot doirasida mamlakatimiz ijtimoiy-

¹⁴ Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на заседании Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества // <https://president.uz/ru/lists/view/4622> (дата обращения 15.04.2022)

¹⁵ Нурибегов Р.И. //Роль ШОС в современных международных отношениях: взгляд из Узбекистана // <http://rus.sectesco.org/news/20210415/742084.html>

iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga mos keladigan xalqaro maydonda o‘z nufuzini oshirishga xizmat qiluvchi ko‘plab tegishli tashabbus va takliflarni ilgari surmoqda, mavjud kun tartibini boyitishga faol xizmat qilmoqda.

Aytish mumkinki, Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida ShHT makonida amalga oshirilayotgan strategiya konstruktivlik, pragmatizm va tashabbuskorlik kabi asosiy tamoyillarga asoslanadi.

Birinchidan, so‘nggi besh yil ichida mamlakatimizning ushbu Tashkilotga munosabati konstruktiv tarzda o‘zgardi. Rasmiy Toshkent ShHTning barcha yo‘nalishlaridagi hamkorlik jarayonlarida faol ishtirok etmoqda. Masalan, 2017-yilgacha respublika vakillari Tashkilotning xavfsizlikni ta‘minlash sohasidagi ayrim tadbirlarida, xususan, qo‘shma harbiy va terrorizmga qarshi o‘quv mashg‘ulotlarida, shuningdek, ayrim madaniy-ma‘rifiy dasturlarda to‘liq ishtirok etmagan. Ayni paytda mamlakatimiz nafaqat tuzilma doirasidagi turli yo‘nalishlar rivojiga ta‘sir ko‘rsatmoqda, balki ShHTga a‘zo boshqa davlatlar tomonidan ilgari surilayotgan umumiy dolzarb manfaatlarga javob beradigan takliflarni ham har tomonlama qo‘llab-quvvatlamqda.

Aytish mumkinki, O‘zbekiston o‘z faoliyati bilan ShHTning asosi bo‘lgan “Shanxay ruhi”ga mos birdamlik tamoyillarini hayotga tatbiq etishga hissa qo‘shmoqda.

“Har birimiz kuchli bo‘lsak, SHHT kuchli bo‘ladi” – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ShHTning 2020-yilgi sammitidagi mazkur bayonoti mamlakatimizning mazkur tuzilma doirasidagi ishlarga konstruktiv yondashuvining mazmun-mohiyatini to‘la ochib beradi.

Ikkinchidan, ko‘p tomonlama diplomatik platformalarda ham o‘z ifodasini topgan tashqi siyosat pragmatizmi O‘zbekistonning ShHTdagi ishtirokiga ham tegishli. Respublika tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar milliy manfaatlar va mamlakatimizni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini o‘zida aks ettirib, hududni barqaror rivojlantirishga qaratilgan asosiy vazifalarga to‘la mos keladi. Shu bois bu tashabbuslar Tashkilotning barcha a‘zolari tomonidan keng qo‘llab-quvvatlanmoqda.

Uchinchidan, oxirgi paytlarda O‘zbekiston ShHTning eng tashabbuskor a‘zolaridan biriga aylandi. Buni yuqorida aytib o‘tilgan konstruktivizm va pragmatizmga asoslangan strategiyaning natijasi deb atash mumkin. Ya‘ni, Tashkilot faoliyatini muhim yo‘nalishlarda kuchaytirish, kun tartibini yangi dolzarb yo‘nalishlar orqali boyitish istagi mamlakatimiz tomonidan ilgari surilayotgan aniq va keng ko‘lamli tashabbuslarda yaqqol namoyon bo‘lmoqda.

Tahlillardan ko‘rinib turibdiki, 2017-2021-yillarda davlatimiz rahbari ShHT sammitlarida 50 ga yaqin muhim va dolzarb tashabbuslarni ilgari surdi. Bu juda

yuqori ko‘rsatkich. Eng muhimi, mazkur takliflar “yo‘l xaritalari”, me‘yoriy-huquqiy, siyosiy va konseptual hujjatlarda hamda hamkorlikning yangi mexanizmi shaklida izchillik bilan amalga oshirilmoqda.

XULOSALAR

ShHT tashkiloti o‘zining yigirma yillik taraqqiyoti davrida jahon siyosiy jarayonlarini ajralmas qismi sifatida namon etdi va hatto NATO muqobili sifatida e’tirof etila boshlandi. Bunda yondoshuvni rivojlanishiga 2022 yilgi Samarqand sammitini keng yo‘l ochib berdi. Mazkur bitiruv malakaviy ishida Shanxay hamkorlik tashkilotining faoliyati va istiqbollari tadqiq etgan holda quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, xalqaro munosabatlarning nodavlat aktorlarini tadqiq etish XX asrning ikkinchi yarmidan keng avj oldi va ularning tansifi shakllantirildi: hukumatlararo tashkilotlar, nodavlat tashkilotlar, transmilliy korporatsiyalar va xalqaro maydondafaoliyat yuritayotgan boshqa ijtimoiy kuchlar. Nodavlat aktor sanalgan xalqaro tashkilotlar boshqa aktorga nisbatan uch asosiy belgisi bilan ajralib turadi:

- ta’sislovchi hujjatlar qayd etilgan, hamkorlik qilish uchun siyosiy intilish;
- tashkilotning rivojlanishida vorislik ketma-ketligini ta’minlab turuvchi doimiy apparatning mavjudligi;
- vakolat va qarorlarning mustaqilligi.

Ikkinchidan, har qanday xalqaro tashkilotning nufuzi va ahamiyati unga dunyoda berilayotgan e’tibor va faoliyatining samaradorligi bilan belgilanadi. ShHT nisbatan qisqa vaqt ichida nufuzli xalqaro tashkilotga aylandi. Ta’kidlash joizki, kuzatuvchi mamlakatlar bilan qo‘shib hisoblaganda, ShHT dunyo aholisining yarmini birlashtiradi. Bu esa uning asosiy faoliyat yo‘nalishlari – iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish va mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlashdagi salohiyatini oshiradi. Ana shu ikki ustuvor yo‘nalishga alohida urg‘u beriladi. Zero, xavfsizlik orqali hamkorlikni rivojlantirish, umumiy taraqqiyotga erishish tashkilotning asosiy maqsadidir.

Uchinchidan mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashda ShHTning asosiy yutug‘i terrorizm, ekstremizm va separatizmga qarshi kurashdir. ShHTning hozirga qadar xalqaro terrorizmga qarshi kurashidagi faoliyatini tahlil etganda quyidagi o‘ziga xos jihatlar va yutuqlarni kuzatish mumkin: 1) xalqaro terrorizmga qarshi kurashda a’zo davlatlar o‘ratsida yagona bitim – Shanxay konvensiyasi ishlab chiqildi. 2) ShHT doirasida doimiy organ sifatida Toshkent shahrida Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi (MATT -RATS)ning tashkil etilganligi hisoblanadi.

To‘rtinchidan, Shanxay hamkorlik tashkiloti bugungi kunda jahonning o‘zining siyosiy-iqtisodiy va harbiy salohiyatiga ko‘ra yirik hukumatlararo tashkiloti hisoblanadi. 2022 yil 14-15 Sentyabr kunlari bo‘lib o‘tgan ShHTning Samarqand sammitida jami to‘qqiz nafar a‘zo davlatlarning davlat va hukumat rahbarlarining ilk yig‘ilishiga aylandi. Uning geosiyosiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ldi: a) ShHT o‘zining salohiyatini yanada yuksaltirdi va geografik ta‘sir doirasini kengaytirdi. b) Tashkilot tarixida ilk bor yadroviy salohiyatga ega va ayni vaqtda raqib bo‘lgan davlatlar – Hindiston va Pokiston rasman to‘la huquqli a‘zo sifatida ishtirok etdi; s) Tarixan va iqtisodiy manfaatlari doimo mos bo‘lmagan Xitoy-Hindiston-Pokiston hamkorlik o‘qi shakllandi; d) Xitoy-Hindiston-Rossiya o‘qining yangi formati shakllandi; e) ShHT doirasida iqtisodiy masalalarda uyg‘unlikning buzilishi ham kuzatila boshlandi. Xususan, Xitoyning ulkan iqtisodiy tashabbusi – “Bir makon-bir yo‘l” megoloyihasi Hindiston tomonidan iliq kutib olinmasligi ayon bo‘ldi.

Beshinchidan, ShHT tashkiloti G‘arbga mansub bo‘lmagan global boshqaruv instituti sifatida shakllanmoqda va xalqaro munosabatlarning yangi paradigmasiga aylanmoqda. 2022 yil 14-15 Sentyabr kunlari bo‘lib o‘tgan O‘zbekiston Respublikasi raisligida o‘tgan sammitda ShHT a‘zo davlatlar o‘rtasida siyosiy, savdo-iqtisodiy va gumanitar hamkorlikni rivojlantirish, terrorizm, diniy ekstremizm, narkotik moddalar va qurol-yarog‘ kontrabandasiga qarshi birgalikda kurashish, mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlash masalalari keng muhokama qilindi

Oltinchidan, ShHTning Markaziy Osiyodagi yangicha kuchlar muvozanatining shakllanishi va yetakchi davlatlar mintaqadagi geostrategik manfaatlarini ta‘minlash sharoitida mintaqa davlatlari uchun ahamiyatini quyidagicha baholash qilish mumkin:

- mintaqaning davlatlari o‘zlarning ichki va tashqi siyosatidagi muvozanatini saqlash maqsadida ShHT doirasiga birlashdi;

- mintaqa davlatlari global tahdidlarga qarshi kurash, diniy ekstremizm va terrorizm xavfini bartaraf etish, uyushgan jinoyatchilik va norkotik moddalar savdosiga qarshi kurash, iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun yetakchi-a‘zo davlatlar salohiyatidan kengroq foydalanish;

- ShHTning MDHdan farqli jihati mintaqa davlatlarini ta‘sir doirasida tutib turishga intilayotgan Rossiya bilan bir qatorda unga qarshi muvozanatda turadigan Xitoyning mavjudligi;

- Afg‘onistonda barqarorlikni ta‘minlashda a‘zo davlatlarning manfaatdorligi kabilarni sanab o‘tish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini Tashqi ishlar vazirligi tizimini tubdan takomillashtirish hamda tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy faoliyatning ustuvor yo‘nalishlarini amalga oshirishda uning ma’suliyatini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2018-yil 5-apreldagi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 2017-yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
3. Mirziyoyev SH.M. SHHT ning Sindao shahridagi sammitidagi nutqi. URL:<http://m.xabar.uz/uz/tag/shanxay-sakkizligi> 10.06.2018
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Shanxay hamkorlik tashkiloti Davlat rahbarlari kengashi majlisidagi nutqi. Yangi O‘zbekiston gazetasining rasmiy sayti //18.09.2021// [URL:https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkatmirziyoyev-ning-shanxay-hamkorlik-tashkiloti-davlat-rahbarlari-kengashi-majlisidagi-nutqi](https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkatmirziyoyev-ning-shanxay-hamkorlik-tashkiloti-davlat-rahbarlari-kengashi-majlisidagi-nutqi)
5. Муминова.Н. Халқаро ташкилотлар. - Тошкент: ЖДИУ, 2014. – 64 б 13.
6. Madaminova D.I., Xalqaro tashkilotlar nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: 2020. – 255 b.,
7. Бекмуротов И. Шанхай хамкорлик ташкилоти// Жамият ва бошқарув. №2, 2004. 64-б;
8. Сайфуллаев Д.Б. Ўзбекистон ва БМТ: ўзаро манфаатга асосланган кўп томонлама дипломатия //– Т.: 2015. – 261 б.
9. Сайфуллаев Д.Б. ШХТ доирасида Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама маданий дипломатияси //– Т.: 2019. – 242 б.
10. Сайфуллаев Д.Б. Замонавий халқаро муносабатларда маданий дипломатия: Хитой ва Россия тажрибаси // Шарқшунослик. – 2019. – №3. –179 б. 95
11. Касимова З. Халқаро майдонда Хитой давлат ижобий имижининг кўтарилишида “Халқ дипломатияси”нинг ўрни // Шарқшунослик. – 2018. – №4. – 96 б.
12. Шарипов М.Ш. Марказий Осиёда хавфсизлик ва барқарорликни мустаҳкамлашда Шанхай Намкорлик Ташкилоти (ШНТ)нинг аҳамияти//. – Т.: 2007. – 49 б.
13. Бекмуратов И.Н. Заветы и деяния предков: взгляд из шанхайского пространства. Вестник Челябинского государственного университета. 2014. №14(343). Политические науки Востоковедение. Вып.13. – С. 95-99

14. Бекмуратов И. Н. Перспективы развития ШОС: взгляд из Узбекистана. Вестник Челябинского государственного университета. 2011. № 21 (236). Политические науки. Востоковедение. Вып. 11. – С. 11-16.,
15. Каримова Н.Э., Кувондикова Г.У. Основные направления концепции Китая “Один пояс – один путь” // XXI асрда жаҳон сиёсати ва Ўзбекистон тажрибаси: сиёсий, ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатлари/ Конференция материаллари тўплами (Тошкент, 2018 йил 12 май). – Т.: ТошДШИ, 2018. – Б.265-268
16. Сафронова, Е.И. ШОС: к новым рубежам развития // ИДВ РАН. – М.: 2008. – 184 с.
17. Сафронова, Е.И. 10-летие ШОС: некоторые итоги сотрудничества стран организaции в области здравоохранения и ликвидaции чрезвычайных ситуaций // Китай в мировой и региональной политике. История и современность. – К.: 2015. – 185 с.
18. Медведев Д.А. Шанхайская Организaция Сотрудничества уже реально превратилас в авторитетную силу // ИнфоШОС&КомпанонЪ: Спец–выпуск. – М.: 2009. – 247 с.
19. Минин, Е.М. Недели образования государств – членов ШОС как новая форма взаимодействия на образовательном пространстве ШОС / Е.М. Минин // Вестник МГЛУ. – М.: 2014. – 235 с.
20. Зимонин В.П. Шанхайская организaция сотрудничества и евразийское измерение безопасности // Шанхайская организaция сотрудничества: к новым рубежам развития: Материалы кругл. стола. – М.: Ин-т Далн. Вост. РАН, 2008. – С.202.;
21. Комиссина И.Н., Куртов А.А. Шанхайская организaция сотрудничества. – М., 2016. – С.259-260;
22. Лузянин С.Г. Пятеро против одного. Приоритеты России и Китая в рамках Шанхайской организaции сотрудничества не совпадают. // Независимая газета, 28 сентябр 2017.;
23. Frost A. The Collective Security Treaty Organization, the Shanghai Cooperation Organization, and Russia’s Strategic Goals in Central Asia // China and Eurasia Forum Quarterly. – Volume 7. – No.3. – 2009. – P. 83-102
24. Alimov R. The Shanghai Cooperation Organisation: Its role and place in the development of Eurasia // Journal of Eurasian Studies. – №.9. – 2018. – P. 114– 124
25. Jan Melissen. The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. - The Hague: 2005.- 246 p.

26. Barry, Michael. Understanding the drivers of Chinese public diplomacy in the information environment. –California: 2007. – 240 p.
27. Elena Gurgu. “The Role Of Public Diplomacy In International Relations In Full Process Of Globalization”, Issue 2/2016.
28. Joshua Kurlantzick. Visiting Scholar, Carnegie Endowment for International Peace China’s Charm: Implications of Chinese Soft Power.2015.
29. Saima Ashraf Kayani and Muhammad Saif ur Rehman. “Humanitarian Diplomacy: A New Foreign Policy Paradigm” Margalla Papers 2015. -66 p.
30. US Humanitarian diplomacy website
<https://uscpublicdiplomacy.org/blog/challenge-public-diplomacy-and-role-government>